

ABEL TOLOSEN MUISTEMAT

Alkuperäinen käsikirjoitus kuuluu Kuopion Isänmaallisen Seuran Arkistoon, joka on sijoitettu Kuopion kulttuurihistorialliseen museoon.

Toimittanut Reijo Valta

Kieliasun tarkastus Tuija Saarinen

Sisällys

ABEL TOLOSEN MUISTELMAT	1
LIIKEMIES ABEL TOLONEN	7
LAPSUUDEN KOTI	7
OMAN LEIVÄN HANKINTAAN	8
TAKAISIN UITOILLE	10
PERHEELLISEKSI SAHANHOITAJAKSI	11
KUOPIOON	14
LAIVANVARUSTAJA	15
KIVITALO JA KONKURSSI	16
KONKURSSIN SYYT	19
LYÖTY MIES	19
VIINAKAUPPIAAKSI	20
SIVUTOIMINEN YKSITYISYRITTÄJÄ	20
LAIVANRAKENTAJA	21
MIEHEN LUONNE	22
TIETOJA MAALAISSOLOISTA	25
KIRKKOVENEET	25
METSÄSTYSASEET JA KALASTUS	26
KYNÄT JA MUSTE	26
MAAMIEHEN YSTÄVÄ	27
LAKKI KOURASSA JEEUKSEN PUHEILLE	27
RIITALANGOT KÄRÄJILLÄ	28
MUSTALAISET	28
PAIKALLINEN SHAMAANI	28
KAHVI, JUHLIEN JUOMA	29
RIESKAA JA MAKKARAA	29
SOTAVÄKI	30

OPINTIET	31
LÄÄKÄRIT JA ELÄINLÄÄKÄRIT	31
VIINAN POLTTO	32
TANSSIT	33
POSTI JA KIRJEET	34
MAANTIE JOENSUUHUN JA AHKIOLAHDEN KANAVA	34
SÄÄN ENNUSTAMINEN	35
LEPPÄVIRRRAN KIRKON PALO	35
TEOLLISUUS MAALLA	36
VARKAUDEN SUURET KEKKERIT	36
KIISTA UMMELJOEN SAHASTA	37
LEPPÄVIRRRAN SAHAT JA PUUN KULJETUS	37
VUOKALAN SAHA, HOVI JA PYTINKI	38
VUOKALAN PALKAT JA TILINPITO	39
KAKSI HEVOSKUORMAA RAHAA	40
JÄÄHÄN SAHATTU UITTOVÄYLÄ	41
ARPEN RAHA	41
KAUPPAMATKAT PIETARIIN	43
TAIPALEEN KANAVAN HOITAJAT	43
VENEELLÄ KANAVAN LÄPI	43
SULAA VOITA JA RAHTAREITA	44
RAJAMUODOLLISUUDET RASVATEN	45
VOIN MITTAUS	45
PIETARIN MATKOJEN REITIT JA KESTO	46
PALUULASTINA PAHEITA	46
KAUPUNGIN OLOISTA	48
RANIN TULEE KAUPUNKIIN	48
RANININ VILJAKAUPAT	49
PIETARIN KAUPPAA	50
KUOPION KAUPPIAITA	50

APPELSIINEJA JA OMENOITA	51
KAUPANKÄYNTI	51
KAUPUNGIN KIELET	52
KUOPION HÖYRYLAIVA OY	52
VOITA SAKSAAN	53
ULKOMAIDEN KANKAAT	54
SAASTAMOISEN KIVITALO	54
MARKKINAT	55
KÄSITYÖLÄISIÄ	55
PAIKALLINEN MUOTI	56
SUOMALAINEN TEATTERI	57
PURJEHDUS MUODISSA	57
OMAT VENEET	58
TAPPELUT	58
AMMATTINHARJOITTAJIA	59
POSTIREIITIT	59
HUVILAT	60
PANKINJOHTAJAT	60
KARHONSAARI	60
KIELIRIIDAT	61
HARJULA	61
VAAJASALO	62
KUOPION ASUNTO-OLOT	63
HAPELÄHDE	63
LÄÄKÄRIT	64
SAUNAT	64
KIRKKO	65
KATUJEN KUNTO	65
SINGERIN KONE	66
LOPPUSANAT	67
Hakemisto	70

LIIKEMIES ABEL TOLONEN

LAPSUUDEN KOTI

Synnyin heinäkuun 18. päivänä vuonna 1834 perheen kuopukseksi. Vanhemmillani oli kaikkiaan kuusi lasta. Isäni Olli Tolonen oli Leppävirran Sarkamäen kylästä Laamalanharjun talosta ja äitini Susanna, omaa sukuaan Kinnunen, Joroisilta. Kotitalomme Tolola oli 'päätä vaille orava' eli lähes neljännesmanttaalin tila.

Isä oli tunnettu kalamies ja pyydysten laatija Unnukan rantaseuduilla. Pyydystä tehdessään hän kuoli tapaturmaisesti pudottuaan porstuan lattialle vintiltä.

Tolola oli seudun vaurain talo. Vauraus ei perustunut niinkään maanviljelykseen vaan kauppaan. Lähiseuduilta ja ulompaakin hankittiin vaihtokaupalla voita, talia ja lintuja. Vastineeksi talolla oli antaa nahkaa, lähinnä remeleitä, saippuaa ja ryynejä. Ryynejä riitti aina naapureille annettavaksi saakka. Talosamme ei ollut erikseen myyntitiloja, ei avopuotia, eikä edes tiskiä tai vaakaa.

Jo pienestä pitäen olin vanhempien veljieni kanssa ostomatkoilla Kallaveden ja Suvasveden ympäristöseuduilla. Hankitut tuotteet myytiin suoraan Pietariin, itse olin Pietarin matkalla ensimmäisen kerran mukana jo 8-vuotiaana.

Olin erityisen innostunut lukemaan. Äitini oli hyvä lukija ja häneltä kai se halu tarttui. Lukeminen oli mielityötäni jo hyvin nuorena. Kinkereillä, joita kappalainen Beyrath piti, luin, vaikka olin niin lyhyt, etten ylettynyt pöydälle muuten kuin seisomalla maitopytyn päällä. Pappi kehui ja torui vanhempia huonoja lukijoita. Kiertokoulussa olin Saahkarlahden Hämmälässä maisteri Kastegrenin opissa. Sieltä sain ulko- ja kirjoitusten lukutaidon 6-7-vuotiaana.

Kun olin 14-vuotias, isäni luovutti Tololan talon isännyyden vanhemmalleni veljelle eläkettä ja muutamaa sataa ruplaa vastaan. Veli myi talon sisareni miehelle ja vanhusten eläkekontrahti kiinnitettiin oikeudessa. Nuorempien veljesten piti lähteä maailmalle.

OMAN LEIVÄN HANKINTAAN

Vanhempieni jäädessä eläkkeelle Tololan pidosta, lähdin 'tukkijokiloille'. Kiersin kaksi vuotta tukkilaisten mukana kunnes pääsin vuonna 1850 puotilaiseksi Kolisin sekatavarakauppaan Kuopioon. Kolis oli Koljosia Lappeenrannan puolesta.

Pääpuukhollari Kiukkanen ehdotti, että minun pitäisi oppia ruotsia. Kaupungissa puhuttiin yleisesti ja lähes yksinomaisesti ruotsia. Ken sitä osasi, ei muuta puhunutkaan. Tartuin oppiin hanakasti, ostin sanakirjan ja opettelin

aluksi yksin. Samassa kaupassa oli töissä Varkauden Pirtinvirrassa kauppaan pitävän umpisokean Snellmanin, "Sokkeen Samulin" poika, joka osasi ruotsia. Hän opetti minulle ruotsia.

Kiukkanen oli hyvä ja siisti kirjanpitäjä. Ainoana Kuopiossa hän opetti kirjanpitoa ja opin sen taidon häneltä.

Kolisin kaupalle kävi huonosti. Omistaja joi ja resusi ja menetti liikkeensä. Savonlinnalainen kauppaneuvos oli samaa sukua. Yksi Kolis sai surmansa Oulun markkinoilla, jossa hänen päälleen ajettiin hevosella.

Itämäisen sodan (Krimin sota) aikana olin Vehmasmäen kievarissa 'komsarjuksena' eli vallesmannin apulaisena. Olin päässyt tähän toimeen jo kaksi vuotta ennen sodan alkua. Sodan aikana kievariin asetettiin 'uutrijariksi' eli matkustajain tarkastajaksi Leppävirran vallesmanni Winterin apulainen Forsberg. Olin vallesmannin apuna ulosotoissa ja maantiesyöneissä. Kovasti kiiteltiin tsaari Nikolain kuolemaa ja uutta tsaaria, Aleksanteria. Keväällä 1855 sain horkan joka puisti minua kymmenen viikkoa. Jouduin sen takia eroamaan virastani. Palkkani oli kohtuullinen, kappa eloja savulta, yhteensä noin kaksikymmentä tynnöriä.

Kruununvuotina oli tuohon aikaan Krogerus, tuomarina Becker. 'Komsarjuksena' ollessani muuan Thure surmasi Mustinmäessä leskiemännän, joka yritti estää tyttärensä avioliit-

toa Thuren kanssa. Mies tuomittiin menettämään päänsä ja oikea kätensä. Silloin Thure oli sanonut "missäs minä sitten hattua pien?". Keisari muutti rangaistuksen Siperian pakko-työksi.

TAKAISIN UITOILLE

Yksi veljistäni, Tahvo, oli Kuopiossa talonomistajana. Hänen talonsa oli Haapaniemen- ja Torikadun kulmauksessa. Olin käymässä Tahvon luona, kun viipurilaisen Tihanoffin omistaman Säynekosken sahan hoitaja Sopanen pyysi minua tukinuittoihin, joihin lähdinkin.

Tukkeja oli Maaningalla ja Lapinlahdella. Ne oli uitettava Palokkiin, jossa oli myös Tihanoffin saha. Palokin sahan hoitajana oli edellisen Sopasen poika Albin, jonka pojasta myöhemmin tuli Kangasalan asessori.

Ensin tukit ajattiin myötyrihevosella, josta maksettiin 25 kopeekkaa peninkulmalta. Lautakuljetus kesti nelisen viikkoa. Siitä maksettiin viisi kopeekkaa tukilta. Oli oikein kont-rahti karttapaperille kirjoitettuna. Paperi maksoi kolme kopeekkaa arkki.

Samana kesänä 1855 tein tiiliruukin Saahkarlahteen Pölläsen talon maille. Samassa talossa pidin kortteeria uittojen aikana. Tiiliruukin laitosta sain kolmesataa ruplaa.

Kävin Kuopiossa syysmarkkinoilla. Ostin hevosen kahdellakymmenellä ruplalla. Ansaitsin myös nahkakaupalla: ostin niitä 12-15 kopeekalla ja myin ne edelleen Kansasille kolmellakymmenellä kopeekalla.

Talvet olivat työtönnä pitkiä. Kesä 1856 tuli myöhään. Pölläsessä tein komean kappireen askareeksi.

PERHEELLISEKSI SAHANHOITAJAKSI

Helmikuussa 1857 siirryin Vuokalan sahalle, silloiseen Kerimäen pitäjään. Sahan omisti viipurilainen Tshusoff. Sinnen siirtyi Palokista sahanhoitajaksi Albin Sopenen. Minä ryhdyin hänen apulaisekseen.

Omistaja testasi minua kysymällä, miten reduceerattu tusina lasketaan. "Siihen menee 12 kappaletta lautoja á 12 jalkaa pitkä, 1 paksu ja 11 tuumaa leveä" vastasin.

Työajat Vuokalassa olivat pitkät. Aamulla kolmelta soitettiin töihin ja yhdeksältä illalla lopetettiin. Taukoja pidettiin kello 8-9 aamupäivällä ja kello 14-15 iltapäivällä. Olin Vuokalassa ensimmäisellä kerralla neljä vuotta 1857-1861. Seuraavat kaksi vuotta olin saman firman palveluksessa Joensuussa. Ostin ja vedätin puita, kevät lautattiin ja uitettiin niitä Pielisjokea myöten Tshusoffin sahalle. Palasin kotipitäjääni tukkitöihin Vuokalasta. Osan ajas-

ta tosin jouduin olemaan Rantasalmella, jossa kaadettiin tukkeja Ungerin ulkopalstalta.

Samalla päädyin myös Kangasniemen pitäjän Joutsenlahden taloon. Tapasin siellä tulevan vaimoni, Albin Sopasen Amanda-tyttären. Meidät vihki 7.8.1863 Rantasalmen kappalainen Jäderholm, rovastina tuolloin oli Berg. Samana vuonna ostin pienen maatilan Sallilan pelloilta läheltä kirkkoa ja rakensin pienen rakennuksen nykyiseen Kangaslammin kirkonkylään.

Vaimoni Amanda oli syntynyt 26.9.1844, hän oli siis kymmenen vuotta minua nuorempi. Saimme yhteensä kymmenen lasta, joista yksi tytär kuoli 8-kuukautisena ja yksi poika 17-vuotiaana. Kaksi tytärtä on naimisissa Kuopiossa. Abel Alfred (s. 1868) sai jo vuoden vanhana kouristustaudin ja hänestä tuli kuuro ja vähämielinen. Hän oli merillä ja kuoli Harjussa vuonna 1918. Armas Aleksanteri (s. 1870) kävi Viipurin merikoulun ja on merikapteeni. Hän on ollut Amerikan länsivaltioissa. Anton Adolf (s. 1873) kävi teollisuuskoulun ja on koneenrakentajana Amerikassa. Tytär Alma Amanda (s. 1881) kävi ruotsalaisen yhteiskoulun, kirjoitti ylioppilaaksi ja on kansakoulunopettajattarena Kuopion pitäjän Niemisjärvelä. Aarne (s. 1883) on käynyt paitsi kansakoulua ja lyseota, sekä Koivikon maanviljelyskoulun. Argentiina-kiihko tempasi hänet maailmalle vuonna 1906. Nuorin, Agnes (s. 1885) on sairaanhoitajattarena Kuopion lääninsai-

raalassa. Etenkin naimattomat tyttäret ovat muistaneet vanhaa isäänsä.

Naimisiin mentyäni yritin heti päästä maa-kauppiaaksi. Hain Rantasalmen kihlakunnan-oikeudelta kauppaoikeutta ja sain sen, mutta kuvernööri siirsi hakemuksen lähimmän kaupungin, eli Savonlinnan maistraatille. Se eväsi hakemuksen, koska kauppa olisi tullut liian lähelle Savonlinnaa, alle lain määräämän viidenkymmenen kilometrin. Koko Kangaslammin pitäjässä oli vain yksi puoti, Parkun tilalla Matti Erosen kauppa, johon oli lain vaatima tarpeellinen etäisyys Savonlinnasta. Sama Eronen perusti myös sivukaupan Kangaslammin Pisamalahdelle. Ostin pienen kaupan Heinäveden kirkonkylältä, mutta jätin sen saman tien.

Vuosina 1864-1867 oli taas Vuokalassa tukinostajana ja kuljettajana. Edellisellä kerralla olin ollut Vuokalassa sahalla töitten järjestäjänä ja makasiinin tavarain ulosantajana. Pari viimeistä vuotta olin käytännössä sahanhoitaja, mutta epäoikeudenmukaiset venäläiset olot ja entinen sahanhoitaja Voronoff sotkivat välini isännän kanssa. Vaikka olin sahanhoitaja, palkkani ei noussut, vaan pysyi samana 500 ruplana. Vaikka olisin toiminut päähoitajana, olisi palkka pysynyt samana, sillä isäntä kun sai määrätä sellaiset asiat. Asuminen oli ilmaista sahanhoitajalle, kalat sai kalastamalla ja teuraseläimet ruukilta. Erosin Tshusoffilta vuonna 1867.

KUOPIOON

Vuosina 1867-1868 olin Savonlinnassa tukinlauttauksissa. Yhtenä kesänä kuljetin neljä suurta lauttaa Heinävedeltä Savonlinnaan Tappuvirran kautta. Myrsky särki ja hajoitti yhden lautoista. Kuljettajan oli korvattava vahinko, mutta silti ansaitsin hyvin ja minulla oli rahaa. Yleensä maaseudulla oli hyvin vähän rahaa, satamarkkastakaan ei ollut jokamiehen taskussa.

Juhannukseksi 1868 muutin perheineni Kuopioon. Kirkonkirjoihin muutto merkittiin 31.8. 1868. Asuimme aluksi veljeni Tahvon luona. Ennen kuin sain kauppaoikeuden kävin erään Sairasen kanssa ostelemassa syksyllä voita Tuusniemen pitäjästä.

Hakemukseni kauppiaksi jätti maistraattiin kaupunginvouti Quick. Koulun opettaja antoi todistuksen hyvästä luvunlaskutaidostani. Kauppaopin ja kauppamaantieteen tentit järjestettiin maistraatissa. Maantiedettä oikein luin tutkintoa varten. Kysymykset koskivat lähinnä sitä, mistä mitäkin kannattaa ostaa.

Kuopion torin takana ei tuohon aikaan ollut yhtään liikettä. Siksi piti pyrkiä perustamaan niitä rantakaupungille. Avasin sekatarvakaupan vielä samana vuonna 1868 nykyisen Minna Canthin ja Ilmarisenkadun kulmassa. Pidin siinä kauppaa vuoden päivät, kunnes sain ostetuksi Quickilta entisen satulaseppä Törnroo-

sin talon ja tontin, joka oli nykyisen Saastamoisen talon itäpuolinen osa. Se maksoi 11,000 ja oli lautakattoinen, katolla heinää. Talo piti kattaa uudelleen päreillä heti vuonna 1870. Niitä tarvittiin 40,000 - 50,000 kappaletta ja ne maksoivat markan tuhannelta. Tuotin päreet suurilla veneillä Mustinlahdesta, niitä valmistettiin.

Minulla ei ollut käteistä rahaa ei talon oston. Sain lainaa pappien ja opettajain orpo- ja leskikassasta ja lisäksi veljeltä. Veli antoi myös nimensä vekseliin, joita tuolloin yleisesti käytettiin.

Ostin ensimmäiset tavarat kauppaani varten Pietarista. Tavarat oli tarkoitus kuljettaa höyrylaiva "Toivolla" Kuopioon, mutta laiva joutui haveriin Saimaalla. Tavarat menivät, eikä mitään korvausta saanut, koska tuohon aikaan ei ollut tapana vakuuttaa lasteja.

LAIVANVARUSTAJA

Olin jo Vuokalan aikoina ryhtynyt laivanvarustajaksi. Pohjalaiset kirvesmiehet rakensivat yhtiöllemme puulaivan, kaksimastaisen prikin, johon tuli 18 hevosvoimainen kone Varkaudesta. Laiva rakennettiin Kangaslammin Kilpilahdessa Joutenlahden talon mailla. Osakeyhtiöön kuului lisäksi muina osakkaina Tihannonin puukhollari E. J. Taskinen, tukkiasioitsija Harlin ja lankoni Albin Sopenen.

Tämä priki "Kalevala" kulki Pietariin, mutta myös Lyypekiin ja Tukholmaan. Kapteenina oli muun muassa Österman, jolle maksettiin palkkaa kaksi tuhatta markkaa purjehduskaudelta. Voi oli paras vientitavara, tulomatkalla ansaittiin rahdeista, jotka olivat yleensä siirtomaatavaraa.

"Kalevala" tuli maksamaan 20,000 markkaa ja ensi kesän nettovoitto oli neljä tuhatta. Pian laiva siirtyi uudelle yhtiölle, johon kuuluivat I. Inkinen, Risto Hiltunen ja minä.

Syvässä kulkevana ja korkeakölisenä "Kalevala" ei pystynyt tuomaan koko lastiansa Kuopioon. Lastia piti vähentää Taipaleen kanavalla Varkaudessa. Palokin ruukin luona lankoni Pekka Tirkkonen rakensi 4,000 markkaa maksaneen parkin, johon osa lastista siirrettiin Taipaleelle tultaessa. Laivalla oli vastuksia: sen akseli katkesi kaksi kertaa ja usein talvi yllätti. "Kalevala" piti usein jättää Savonlinnaan talvehtimaan, jopa Viipuriinkin, koska se ei ehtinyt Kuopioon ennen talven tuloa. Laivan korjaukset olivat kalliita ja yhtiö hajosikin lopulta vuonna 1888.

KIVITALO JA KONKURSSI

Liike menestyi hyvin, mutta murhapoltto heinäkuussa 1880 oli hirveä tappio. Se ei selvinnyt koskaan täysin. Minulla ei ollut vihamiehiä. Vahinkoa seurasi toinen, kun rupesin

suunnittelemaan suurta kivitaloa ja tiedossa oli valtionlaina.

Kolmin miehin, Saastamoinen, Bergroth ja minä, lähdimme Helsinkiin ottamaan selkoa lainasta. Kesäaikana oli vaikea senaattoreita tavoittaa, saimme kuitenkin kolme kiinni. Yksi senaattoreista totesi kivitalosuunnitelmista kuultuaan, että jopas nyt kuopiolaisetkin saavat oikeita taloja. Kotona Kuopiossakin oli kehoteltu kivitaloja rakentamaan, erityisesti sotarovasti Granit yllytti.

Senaattorit vaativat selvän kustannusarvion ja eskispiirustuksen (luonnoksen) lisäksi lopulliset piirustukset ja lupasivat sitten 3/4 osaa kustannuksista lainana. En saanut lainaani kuoleuslainana, vaan viidentoista vuoden maksuajan. Lainaa piti lyhentää ensimmäisenä viitenä vuotena viisi prosenttia ja kymmenenä loppuvuonna kymmenyksellä velkasummasta. Uskalsin rakennuttaa kivitalon näillä ehdoilla.

Teetin talon piirustukset oikein Kiseleffin toimistossa Helsingissä. Talon kustannusarvio nousi 240,000 markkaan, josta siis odotin valtion kiinnelainaa 180,000 markkaa. Lainan takaajiksi lupautuivat kauppaneuvokset Ranin ja Jernberg, Karhonsaaren sahan omistaja ja kauppias Birger Hallman ja kasööri Niskanen, Ingmanin kassanhoitaja.

Runko tuli tiilistä. Entinen muurari Antti Keinänen Likolahdesta hankki tiliä 40 markan kap-

palehintaan. Hän jätti kuitenkin tiilien hankinnan kesken, joten niitä piti haalia etäältä liisalmesta ja Maaninkaa myöten.

Vuoden kuluttua rakentamisen aloittamisesta tuli ikävä päätös. Senaattorit antoivatkin lainaa ainoastaan 60,000 odotetun 180,000 sijaan. Taloa oli rakennettu jo toisen kerroksen ikkunan yläpuolelle, eikä suunnitelmia voinut muuttaa. Työt oli tehty siihen saakka lyhytaikaisilla lainoilla, etupäässä vekseleillä, jotka alkoivat lankeilemaan ja ahdistelemaan. Kauppataloja oli vähän rakennustöiden valvomisen ja kaupan epäedullisen sijainnin (Kauppakadun alapäässä nykyisen Carlsonin rautakaupan sivumyymälän kohdalla) vuoksi. Kaupan yläkerran vuokrahuoneistotakaan ei suuria tuloja ollut.

Kun talo valmistui vuonna 1882, vaikeudet lisääntyivät. Etenkin Yhdyspankki, jonka teki mieli valmistunutta taloa, alkoi kaikin tavoin kiristää minua. Veljeni Tahvon lisäksi vekseliasioissa minua auttoi lankoni Tirkkonen. Hän oli ostanut Jouhkolan hovin Tohmajärvellä, mutta pettynyt pahasti metsänkaupoissaan. Pian sen jälkeen hän sai halvauksen ja niin vekselin takaaja oli poissa.

Vaikka valtio korottikin lainaa 20,000 markalla, ei voinut välttää konkurssia, jota eräät varmaankin salaa toivoivat.

KONKURSSIN SYYT

Ensimmäinen vekseli jäi maksamatta, koska lanko Tirkkonen jätti sen perittäväkseni. Romahdus seurasi kevättalvella 1887. Viimeiset auttajani olivat henkikirjuri Herckman ja Isak Löf. Herckman oli konkurssinpesän toinen uskottu mies.

Yhdyspankki osti kivitalon pakkohuutokaupassa 90,000 markalla. Niin pankki sai pitkään havittelemansa talon. Ensimmäisenä se hävitti Kauppa- ja Hämeenkatujen kulmassa olleen umpiverrannan, jonka mukana hävisi monogrammi **A.T.** Kuopion katukuvasta ja liike-elämästä.

LYÖTY MIES

Olin lopullisesti lyöty ja murheellinen mies. Muutin perheineni Hirvolanniemen puustelliin, jossa kalastelin ja mietin uusia toimialoja. Miellessä oli lähinnä maanviljelystoimi Papinnien hovissa, josta oli tarjottu minulle pehtoorin paikkaa jo Kyanderin aikana. Hovin oli Kyanderin jälkeen omistanut kuuluisa hevosten kasvattaja kenraali Granfelt, joka rakensi komean kaksikerroksisen päärakennuksen Hovin Riihilahden puolelle.

Myös Granfelt oli tehnyt vararikon. Papinnien hovi siirtyi huutokaupassa Leväisten tilanhoitaja, myöhemmin virkatalojentarkasta-

jaksi nousseelle Granfeltille 65,000 markalla ja lupauksella hoitaa tilan velat. Tämä Granfelt ei kuitenkaan pehtoorin uskonut tehtäviä kertojalle. Myöhemmin tila siirtyi Granfeltin langolle ja häneltä Herman Saastamoiselle puolella miljoonalla.

VIINAKAUPPIAAKSI

Kun anniskeluyhtiön toisen viinakaupan hoitaja, hattumaakarinleski Forsman kuoli, sain hänen paikkansa. Palkka oli 75 markkaa kuussa ja vapaa asunto. Olin tässä toimessa seitsemisen vuotta kunnes sain uuden anniskeluyhtiön hoitajan paikan - palkka 3000 markkaa vuodessa ja asunto. Olin tässä toimessa neljännesvuosisadan, kunnes yhtiön johtokunnan puheenjohtaja kapteeni Carl Sundman kehotti minua eroamaan vuonna 1920. Olisin vielä tuolloin ollut työhön kykenevä, mutta johtokunnan tahtoa oli noudatettava.

Yhtiön johtokunta oli viisijäseninen. Kustakin istunnosta he saivat palkkiota 15-25 markkaan, puheenjohtaja kaksinkertaisen määrän.

SIVUTOIMINEN YKSITYISYRITTÄJÄ

Jatkoin yrittämistä viinakaupan hoitajan toimen ohessa. Vuonna 1890 ostin 600 markalla Riistavedeltä Summanjoen ränsistyneen

myllyn ja neljän hehtaarin palstan. Käsistäni käteväenä ja toimeliaana suunnittelin itse uuden myllyn, kahdella kiviparilla käyvän vesimyllyn. Mylly kuului osakeyhtiölle A. Tolonen ja Pojat.

Puuseppä Korhonen teki hyvistä puista sisustustyöt (rattaat ja lyhdyn) sadan markan hinnasta. Seppä Rosenberg, jolla oli paja nykyisen vesijohtoliikkeen paikalla, teki raudoitustyöt. Juantehtaalta, jonka hoitaja oli Guseff, tilattiin akseli ja lyhdyt. Toinen kivipari saatiin Leppävirran Näätämaasta. Sen kallio oli harmaata kuin tattariryynipuuro.

A. Tolonen ja Pojat Oy:n mylly oli veromylly, jolla oli myös niin sanotut "mark om" -taksat. Mylly tuotti hyvin: taksaa jauhatuksesta otettiin normaalit 1 kappa tynnöriltä. Siitä meni neljännes mylläriille ja kolme neljänneistä isännälle.

Mylly-yhtiölle kävi kuitenkin huonosti. Eräät myllärit ryhtyivät vastustamaan tullin jakoa ja varastamaan isännän osuudesta. Suppiloin varustettuun tullikirstuun ei kertynyt viljaa. Pian mylly piti luovuttaa kannattamattomana toisiin käsiin. Kauppahintaa saatiin 2850 markkaa.

LAIVANRAKENTAJA

Olin ollut kätevä käsistäni jo nuoresta lähtien. Ollessani pieni olivat pyssyn rautaosat, vänk-

pannu ja lukko, sepällä korjattavana, joten tein tilalle puusta varaosat ja pääsin ampumaan taulalla sytyttäen. Vanhempien kertoman mukaan olin sommitellut pitkävartisen viikatteen entisen kynkän tilalle, koska muutoin en ollut jaksanut niittää.

Sommittelin Vuokalassa vuonna 1857, kun Saimaan kanava oli valmistunut, Olga-nimisen lotjan uuteen asuun. Piirsin ja rakennutin entiselle pohjalle uuden lotjan.

Rakennutin Kuopiossa myöhemmin useita purjeveneitä, "luuppeja", joitten rovit ja purjeet itse piirsin amerikkalaisten esikuvien mukaan. Monet purjehtijat hankkivat minulta purjeveeneen. Olinpa välillä purjehdusseuran kommodorikin, seuraava kommodori jälkeeni oli porimestari Streng.

MIEHEN LUONNE

Ehkä kätevyytteni oli pohjalaista perua, koska isän isän äiti oli pohjalainen pakolaisnainen. Hän oli hiihtänyt suuren sodan aikaan Leppävirralle ja joutunut naimisiin. Isoisä oli hänkin kyllä ollut käsityömies, nimittäin räätäli.

Liikemiestaipumukseni olivat synnynnäisiä. Jo isoisäni oli harjoittanut paikkakunnalla maa-
laistavarain kauppaa. Samoin isäni Olli. Oma ensimmäinen afäärini oli kulkukauppias Väsentisen kanssa. Väsentinen oli Kuopiosta ostanut

ja seudulle tuonut ensimmäiset tulitikut. Pirtissä ihmeteltiin, kun Vanttinen repi housuistaan tulta. Minulla oli pieniä säästöjä ja ostin niillä yhden topan tikkuja pankkoruplalla (neljäsosa hopearuplaa). Topassa oli sata tikkuja ja ansaitsin aikalailla pitämällä tulentekoesityksiä kyläläisille kahden kopeekan kappalehintaan.

Metsästyks oli minulle miellytystä, kun olin nuori. Ammuin Pietarista tuodulla haulipyssyllä makuulta jäniksiä, sillä meillä ei ollut jäniskoiria. Muuan tervaksenetsijä neuvoi kotipitäjänsäni keinoja löytää jänis makuulta. Jänis nukkuu koko syksyn samalla paikalla päivän ja etsii yöllä ruokaa. Yleensä vanhempana aikana oli vain rihlapyssyjä, joillain herroilla vain tiedettiin olevan haulikko. Haulit olivat kotitekoisia. Niitä varten tuotettiin ruutia Viipurista tai Pietarista. Riistaa oli runsaasti. Kun ajoin konkurssivuonna kärryissä Papiniemelle, ammuin kärryistä jäniksiä ja tetriä kahden puolen tietä. Ajomies nouti niitä noutamastaan päästyä.

Ampumaurheiluakin harrastettiin. Kuopion ampumaseuran kilpailuissa pääsin palkinnoille kapteeni Höökin jälkeen. Kilpailut pidettiin Itkonniemellä, ammuttiin apteekkarien huvilan ikkunasta pellon yli, matka oli usein yli kaksisataa jalkaa. Leppävirran Riihirannalla Taneli Rossi oli hyvä aseseppeä. Samoja serkukusia oli Suonenjoella ja Rautalammilla, yksi heistä oli Kuopion pataljoonan aseseppeä His-kias Rossi. Myös Jäntti oli eräs kuulu asesep-

pä. Uudempiaikaiset aseet tilattiin Saksasta tai Pietarista.

Luonteeltani olen ollut vakava, harkitseva ja arvostelussani pidättyväinen. Puhun ruotsia selvästi, minkä osaan. Pysin puhumaan huolekkaasti myös venäjänkieliset sanat. Kasvonpiirteeni ovat säännölliset ja tavat siistiytyneet. Aikanani olin oikea herrasporvari, vaikka ruotsinkieliset ja -mieliset pitivät minua nousukkaana ja hiukan kadehtivatkin, koska olin tullut maalta. Suomalaista nimeä kantava pyrki "mukamas kuvernöörin tuttavaksi ja hankehti itseään kauppaneuvokseksi".

TIETOJA MAALAISSOLOISTA

Kotitilani oli niin sanottu kruununtila, jonka peri aina vanhin poika. Kruununtila syntyi isossa jaossa. Ne väliin jääneet kaistat, joita kukaan ei huolinut perintötilaksi kruunu jakoi maata tarvitseville. Alkujaan tila oli ollut jollakin Kuosmasella. Tolosille tila siirtyi isoisän tulesa taloon kotivävyksi. Tilan sai lunastaa varsinaiseksi perintötilaksi ja vasta lunastamisen jälkeen sai myydä tukkeja. Isä lunasti tilan, mikä maksoi 300-400 ruplaa. Tosin Tololasta ei koskaan myyty tukkeja.

KIRKKOVENEET

Alueen kirkkoveneet olivat kahden tai kolmen talon yhteisesti omistamia. Niissä oli rullatelat alla ja niiden ruoteli oli tehty juurakosta. Yhteisistä veneistä sanottiin tuohon aikaan "ei yhteinen vene tervassa pysy". Karvoset olivat Leppävirralla kuuluisia veneentekijöitä. He tekivät kirkkoveneistä kapeita, jotta niillä voitiin kilpailla. Kirkkovene oli yli kymmenen syltä pitkä, eikä se noussut aalloille. Kerran Suvasvedellä nousi myrsky ja koko venekunta melkein hukkui. Kalaveneet olivat Leppävirralla kaksilaitaisia.

METSÄSTYSASEET JA KALASTUS

Isoisäni aikaan käytettiin vielä jousia. Ensimmäiset metsästyspyssyt saatiin Suomen sodan jälkeen Varkaudesta. Venäläiset olivat etelään paetessaan polttaneet Varkauden ruukin ja raunioista löydettiin palaneita kiväärejä, joista kotisepät korjasivat metsästysaseita. Metsästys- ja kalastusasetuksia ei tunnettu. Kaloja ei viety ulkomaille, mutta sillin tuonti tehdaspaikkoihin ja kaupunkeihin tunnettiin. Sillejä käytettiin lääkärinkin määräyksestä sisustaudeissa ja matoja pois ajamaan. Matojen karkoittamiseksi juotiin myös ruosteveettä, kuten Iisalmen Runnilla.

KYNÄT JA MUSTE

Maalla pidettiin sulkakynää pitkään parempana kuin teräskynää. Hanhensulkakyniä ostettiin vihkoittain á kymmenen kopeekkaa. Ne vuolttiin itse ja halkaistiin puuta vasten liottamisen jälkeen. Itse vuolin kapteeni Lodenille pänniä. Apteekista ja kaupoista ostettiin pulveria, jota sekoitettiin veteen, se oli mustetta. Mustanharmaata hiekkää käytettiin kuivikkeena, piipun tuhkakakin kelpasi. Teräskynä alkoi yleistyä 1850-luvulla.

MAAMIEHEN YSTÄVÄ

Tololaan tuli Maamiehen Ystävä. Sitä odotettiin kovasti ja lainattiin talosta taloon kunnes lehti oli kulunut loppuun.

LAKKI KOURASSA JEESUKSEN PUHEILLE

Herroja piti kunnioittaa kovasti. Lakki oli kourassa maantielläkin, kun herra lähestyi. Uutrijarina [matkustajien tarkastajana] ollessani minuakin kovasti kumarrettiin. Kun lääninhallitukseen lähetettiin papereita (ruotsiksi tietysti!) piti tarkkaan tietää kaikki kuvernöörin titelit. Kuvernööri Ramsay sanoikin ”minä suuri herra”. Kun sydänmaan yksinkertainen ukko tuli Karjalasta pyytämään apua ja oikeutta naapureita vastaan, neuvoi kivalteri Ekberg ukkoa puhuttelemaan herraa kuvernööriksi. Ei osannut ukon kieli kääntyä lausumaan sanaa. Ekberg neuvoi silloin: ”Sano herra Jeesus”. Ukko astui tupaan, pisti rukkaset ja karvalakin hellalle ja pokkaili herra Jeesukseksi. Kuvernööri oli sanonut: ”Ei ole nimeä kalliimpaa, mutta en ole Jeesus”. Kun kuvernööri kysyi kvitanssia, [syytä kuvernöörin vastaanotolle tuloon] luuli ukko, että pyydetään tanssiin. Ensin esteltyään hän sitä kokeilikin ja asia jäi toimittamatta.

RIITALANGOT KÄRÄJILLÄ

Sarkamäessä ei lapsuuteni aikana huutokaupattu yhtään taloa kruununveroista. Eikä ollut yleensä riitajuttujakaan. Kerran eräästä niitystä kuitenkin syntyi riita. Samassa hevosessa ajoivat riitalangot käräjille. Myöhästyttyään ehdoin tahdoin istunnosta juttu raukesi.

MUSTALAISET

Mustalaisia, Hagert -nimisiä, oli Leppävirralla paljon. Heillä oli tilojakin, koska laki määräsi, että jokin kiinnekohta oli oltava. Omistajien lisäksi tiloilla oleskeli paljon muita heikäläisiä. Yksi Haapalahden Väänälän tytär meni naimisiin Hagertin kanssa. Kaksi heidän pojistaan pääsi kymnasiumiin. Mustalaiset olivat usein kortteerissa Rauhamäen Tirkkosessa. Akat ja lapset jätettiin siihen Savonlinnan markkinoille mennessä. Vain ovelat ja riskit akat otettiin mukaan.

PAIKALLINEN SHAMAANI

Lapsuusaikanani oli vielä useita tietäjiä ja heihin uskottiin. Kuuluin oli vaskiseppä Paavo Pärnänen Saahkarlahden Sorsalasta. Hän asui Pitkälänniemessä. Hän kolkkaili pajapaljalla paksun hevosta kantavan jään läpi matikoita, haukia ja muitakin kaloja. Hän kehui etenkin humalassa mahtiaan: "saatte nähdä pojat,

montako ihmistä on haudattu Leppävirran hautuumaahan, mutta ette uskalla nähdä, pelästytte, kuolette”. Pärnänen kykeni palauttamaan varastetun tavaran tai rahat. Kerrankin Pärnänen kutsuttiin selvittämään varkautta. Hän kysyi: “Minkä rangaistuksen haluat, antaako hengen mennä?” Vastaus kuului: “Rahat pois, mutta ei henkeä”. Pärnänen neuvoi, ettei tarvinnut vahtia ensi yönä, kyllä varas tuo rahat. Ja kun varas kuuli Pärnäsen uhkan, hän palautti rahat peläten tulevansa ilmi. Itse en uskonut nuorenakaan tähän "tietäjään".

KAHVI, JUHLIEN JUOMA

Asuttiin tuvassa, vain vieraat majoitettiin saaliin. Harvoin salia talvella edes lämmitettiin. Päre paloi tuvassa, salipuolella oli vieraille kynttilät, joku vaski- tai tinajalka. Köyhemmissä taloissa kynttilänjalkana oli pullo, jonka suuhun kyntteli pistettiin. Tololassa ja Pöllölässä oli kahvipannu. Sarkamäen Roppolassa oli kerran tarjottu vain vettä ja tupakkaa. Sarkamäen "vesikestiksi" niitä kutsuttiin.

RIESKAA JA MAKKARAA

Karja teurastettiin syksyllä köyryn jälkeen. Lampaat ja lehmät teurastettiin hieman muita eläimiä aikaisemmin. Köyryn jälkeen härkä tuotiin tupaan, talutettiin penkit viereen ja lauta pantiin mahan alle. Sitten lyötiin kirveellä

niskaan ja härkä pyöräytettiin penkille, jonka vieressä oli astia verenlaskua varten. Verestä ja ohrajauhoista valmistettiin rieskaa ja makkaroitu.

SOTAVÄKI

Isoisäni ja isäni eivät käyneet sotaväkeä. Eivätäkään sodan aikana venäläiset Leppävirralla häirinneet. Nuoruudessani ei ollut asevelvollisuutta. Sodan aikana oli mahdollisuus pestautua ruotuväkeen. Jokaisesta ruotupiiristä piti lähettää mies, joskus jopa talonpoikakin pestautui.

Kun aloitin uutrijarin homman vaihtoehtona oli lähteä ruotuväkeen. Kersantti Nilón Heinävedeltä kehotti menemään väkeen. Sama mies äkseerautti sotapoikia venäläisin komentosanoihin, joita siviiliväkikin oppi. Äkseerauspaikka oli maantien varressa Varkauteen päin mennessä. Lisäksi pitäjätuvan yhteydessä oli sali, jossa äkseerattiin.

Pitäjässämme asui sotilashenkilöitä. Kirkonkylässä asui komppanian päällikkö, kapteeni Lode. Vanha viha venäläisiä vastaan näkyi säilyneen. Kun leppävirtalaisia ruotusotilaita vietiin rannikkoa suojelemaan Krimin sodan aikana, sanoi sotapoika viinapäissään: "Kun perille joudutaan, niin ryssä pestään". Ruotuväen aikana Kuopiossa oli pataljoona, Hatsalassa maaneesi. Komentajana oli eversti Tawastjerna,

pikkuinen vanhuuttaan ränsistynyt ukko. Hän huusi kimeällä äänellä: "Seiskää te pojat smirnessa niin kuin minä seison". Itse hän oli kyyryinen, jalatkin väärässä!

Myöhemmin ei ollut sotaväkeä muualla kuin kaupungeissa, Kuopiossa oli satakunta kasakkaa. He asuivat Pikarinniemessä, jossa olivat kasarmit, leipomot ja tallit. Upseerit asuivat nykyisessä palokunnan talossa. Myöhemmin he siirtyivät Hatsalaan.

OPINTIET

Maalaispojat eivät yleensä käyneet kouluja. Leppävirran Näätänmaasta kotoisin ollut poika kävi kymnaasia. Hänen nimensä oli Oinonen, mutta nimi muutettiin Johanssoniksi. Hän erosi koulusta ja oli sitten maanmittarin apulaisena, saaden insinöörin tittelin. Tämä Johansson osteli suuren tukkimetsähuijauksen aikana Länsi-Suomesta tukkimetsiä, osti jopa näkemättä, tukkikontrahdit olivat tuohon aikaan haluttua tavaraa. Hän voitti yhden sekavan metsäjutun, josta lie jonkun verran voittanut. Hän sanoi itseään miljonääriksi - siitä tuli "miljoona-Johansson".

LÄÄKÄRIT JA ELÄINLÄÄKÄRIT

Varkaudessa oli lääkäri, samoin kaupungeissakin. Eläinlääkäristä kuulin ensimmäisen kerran

Vuokalassa ollessani. Hänen nimensä oli Helin, ja hän matkusti Tohmajärvelle ja Kiteelle lääkitsemään eläimiä silloin kun raivosi häntätauti. Hoitona oli hännän halkaisu ja suolaus.

VIINAN POLTTO

Jokainen talo sai polttaa viinaa omista viljoistaan veronsa mukaan. Polttoajat olivat syksy- ja kevättalvella. Sitäkin tapaa käytettiin, että toiselle talolle keitettiin siinä talossa, missä ei haluttu polttaa koko määrää. Joku talo keitätti viljoistaan vieraissa taloissa - talon manttaali määräsi pannun suuruuden.

Tololassa keitettiin 200-300 kannua. Siitä riitti myydäkin. Nuorena kävin myymässä viinaa Varkaudessa, vein pari 5 á 6 kannun pulloa. Hintana oli kymmenen kopeekkaa halstuopilta, 40 kannulta. Yleensä tehdaspaikoissa juotiin vähän, ei ollut rahaa kun palkat olivat äärimmäisen pienet. Rommia ja konjakkia ei tunnettu.

Pidoissa ja talkoissa oli viinaa, mutta nuori väki ja naiset eivät voineet juoda sitä, koska nuori mies ei saanut olla hutikassa.

Vieraalle polttajalle maksettiin palkka. Hänelle annettiin osuus siitä viinamäärästä, mitä kertyi yli arvioidun määrän. Hän sai myös rankin.

Viinan vahvuus koeteltiin talipalalla. Jos talipala upposi pohjaan, oli viina täyttä. Muussa

tapauksessa se oli keitetty liian miedoksi. Viinapannut olivat väliajoin yhteisessä pitäjän makasiinissa. Ne olivat joko kruunattavana tai pitseerattuna [suljettuina] kesäajan.

TANSSIT

Nuori väki liikkui, ja kokkoja poltettiin, viuluja soitettiin ja tanssittiin. Viuluja soittivat Sorsalan eli Saahkarlahden kylässä Thilin ja Lankisen sukujen jäsenet. Useat heistä osasivat soitotaidon, yksi kun lopetti, niin toinen jatkoi soittoa.

Viulut tehtiin itse, kielet hankittiin laukkuryksiltä (eli Vienan karjalaisilta) tai harjaksien kerääjiltä, harjuryksiltä, jotka olivat venäläisiä syvältä Venäjältä. Näillä laukun kantajilla oli usein nuoria poikia mukanaan oppimassa. He keräytyivät öiksi ja pyhiksi yhteen. He kulkivat useimmiten pareittain. Eräänä jouluna Tololassa oli paljon laukkuryksiä jouluvieraana. Myöhemmin säädettiin laki, joka kielsi laukkuryksien kiertelyn.

Kun oli vielä poikanen tanssittiin valssia, katrillia, polkkaa ja neljän hengen engelskaa. Sorsalassa tanssittiin talvella usein pyhäiltaisina, joskus arkenakin. Vanhemmat katsoivat huvikseen. Siellä ei juopoteltu eikä tapeltu. Elämä oli tasaista, ei liikoja omaisuutta, ei velkoja.

POSTI JA KIRJEET

Maaseudulla oli postikonttori Joroisissa. Tuoloin ei ollut postimerkkejä eikä -kortteja vaan kirjeet suljettiin lakalla. Kun Vuokalasta lähetettiin postia esimerkiksi Viipuriin, piti olla oma viejä. Matka länttä kohti oli kovin "puitinen", oli vettä, oli maakannaksia ja taas vettä. Ensin soudettiin 4 á 5 virstaa Matkon sahalle, siitä kuljettiin maitse toiselle vedelle ja tehtiin vielä venepelissä kaksi muuttoa. Pohja-Honkalasta vasta päästiin maantielle ja Savonlinnaan.

Postilaukun avain oli kotona ja toinen postikonttorissa. Laukku avattiin ja sinne pantiin Viipurista tullut posti, jonka jälkeen se taas lukittiin. Vanha Nousiainen kuljetti Vuokalan postia. Posti tuli usein matkustajain tai kirkonmiesten mukana. Kaukaakin lähetetyt kirjeet tulivat Pappilaan, josta voitiin noutaa. Näin saapui esimerkiksi liikekirje Pietarista, josta joku suomalainen ilmoitteli voin hintoja.

MAANTIE JOENSUUHUN JA AHKIOLAHDEN KANAVA

1830-luvulla tehtiin maantietä Varkaudesta Joensuuun. Suurina nälkävuosina rakennettiin Ahkionlahden kanavaa. Työmiehille annettiin palkkana leipä- ja puurojauhoja, jossa oli puolet jäkälää. Ihmisiä kuoli tolkkuttomasti turhaan tällaisen ruuan syönnistä.

SÄÄN ENNUSTAMINEN

Isäni valvoi joka kevät Markusyön, eli huhtikuun 25. vastaisen yön tarkastellen tuliko kylmä vai leuto. Hän päätteli siitä olisiko sää leuto vai kylmä seuraavien 40 päivän ajan. Taimet istutettiin sitten säänteisiin luottaen.

LEPPÄVIRRRAN KIRKON PALO

Ukkostuli poltti Leppävirran puukirkon syntymämäpäivänäni (18 18/7 34). Kirkon palon jälkeen kyläläisille saarnattiin puuladossa. Vt. kirkkoherrana oli ollut Grönroos ja kirkon rakennusajan jälkeen rovastiksi tuli Valle. Ukkonen sulatti Leppävirran kirkon kellon. Uuden kivikirkon pykmestarina [rakennusmestarina] oli Ansten Helsingistä. Kirkko rakennettiin kun olin lapsi. Kirkkoherra Grönroos oli suoraluontoinen, ystävällinen ja hän puhui hyvin suomea. Rovasti Valle puhui etupäässä ruotsia.

TEOLLISUUS MAALLA

Stjernberg, joka oli tunnetun kauppaja- ja teollisuusmies Längmanin eno, omisti Krimin sodan jälkeen omisti Varkauden tehtaan. Tehtaan paikalla oli ollut aiemmin vain rautaruukki. Unnukan vesistä nostettiin malmia, joka sulatettiin takiksi. Toinen hamari löi kankirautaa, toinen takoi rautanauloja ja piikkejä. Koko Unnukan ympäristö vei puutavaran Varkauteen, jonka saha oli parhain koko Saimaan ympäristössä. Saha toimi nopeasti, sillä sen veivi oli lyhyt. Patruuna Stjernberg - lihava ja komea herra - teki itsemurhan. Hän oli käynyt herastuomari Holopaisen luona talvipäivänä ja polttanut siellä paljon papereita. Kotimatallaan hän hukuttautui Ämmäkoskeen. Hänen sisarenpoikansa oli kuulemma ollut kiivasluontoinen ja hoitanut häntä huonosti.

VARKAUDEN SUURET KEKKERIT

Längman piti Varkaudessa suuret kekkerit vuoden 1847 tienoilla ja kutsui juhliin kaikki Leppävirran ja Joroisten herrat. Saarelle kosken yläpuolelle oli tehty laudoista komea linna, johon oli rakennettu puusta tykit ja sotamiehet. Juhlissa musisoivat kaikki Leppävirran viuluniekat. Etevin heistä oli Fredrik Hulkkonen, joka oli opiskellut kuopiolaisen Zinckin johdolla. Zinck oli vaksinaattori (eli rokonpanija) ja myös pianonvirittäjä. Lyseon laulun-

opettaja Enckell viritti kuopiolaisten pianot Zinckin jälkeen.

Koska Hulkkosella ei ollut rahaa maksaa ope-
tuksesta, hän teki Zinckille puusepäntöitä ja
 muita askareita. Hulkkonen teki huolellista
työtä ja valmisti esimerkiksi piironkia kuukau-
sia. Pelkkään puleeraukseen meni viikkoja.

Muita juhlassa esiintyneitä soittajia olivat en-
tinen sotilassoittaja Möykkynen ja suntio Sol-
dan. Möykkynen oli hupsunkapsakka, häntä
piti kutsua Mermaniksi. Myös Soldan oli entin-
nen sotilas.

KIISTA UMMELJOEN SAHASTA

Längman siirtyi Varkaudesta Wahlin sahalle
Ummeljoelle Pohjanmaalle. Myöhemmin Wahl
ja Längman riitelivät Ummeljoella. Wahl oli
luonteeltaan hiljainen, Längman kiivas. Wahl
sanoi: "Täällä on minun varojani käytetty". Tä-
hän Längman oli vastasi: "Sinun raha, minun
nero".

LEPPÄVIRRRAN SAHAT JA PUUN KULJETUS

Niinimäellä oli Väärän saha ja Suvasveden
rannalla Vaahtovan saha. Leppävirralla sijaitsi-
vat Palokin, Sorsakosken ja Oravikosken sa-
hat. Omistajat möivät lankut ja laudat etelään.
Vanhimpina aikoina ne kuljetettiin lautoissa ja

hevospelillä Taipaleen kannaksen yli. Kun Taipaleen kanava valmistui, niin ne kuljetettiin pikkulautoissa kanavan läpi. Taipaleen alapuolella lankut ja laudat pestiin limasta ja taaplattiin. Keväällä puutavara vietiin suurissa korkeamastoisissa purjelotjissa Joutsenon Värjörannan lastauspaikalle. Seuraavana talvena laudat ja lankut vedettiin hevoskyydillä Uuraaseen, jossa puutavara justeerattiin 22- tai 20-jalkaiseksi. Uuraassa lyhennettiin laudat ja lankut parijaloilla: 20, 18, 16, 14 ja 12. Kah-tatoista jalkaa lyhyempiä ei käytetty.

20-jalkaisen täysipuun piti olla 14 tuumaa latvasta. Kun se myytiin kantohyyrillä, saatiin noin 30 kopeekkaa kappaleelta. Jos puu oli paksumpi, piti Uuraaseen vetäjille maksaa niin sanottua tuumarahaa. Yleensä vetäjät ottivat 23-11 kyynärää pitkiä lautoja ja lankkuja kuormiinsa. Lautoja ja lankkuja oli useita eri laatuja. Maalaiset ostivat poikkeuksetta puoli-hyvää tai raakkia.

VUOKALAN SAHA, HOVI JA PYTINKI

Vuokalassa oli jo 1850-luvulla kaksiraaminen saha, kanttisaha ja sirkkeli. Sen omisti aluksi Tshusoff yksin. Myöhemmin hänen vävynsä Sapetoff tuli firman osakkaaksi. Kauppahuoneen nimeksi muutettiin tuolloin Tshusoff & Sapetoff. Sama firma omisti Kuhakosken sahan Sulkavalla. Aikaisemmin se oli omistanut myös Sarvikosken sahan Puulaveden rannalla

ja jonkun neljännen sahan Puumalassa tai Putikossa. Kauppahuoneen kotipaikka oli Viipurissa.

Vuokalassa oli suuri hovi ja pytinki. Puistossa kasvoi omenapuita, joita ei ollut missään Lepävirrallakaan. Kauppias Pauloffin puutarhasa kasvoivat Kuopion ensimmäiset omenapuut. Ruukissa oli niin sanottu maakirkko, pappi näet kävi kaksi kertaa vuodessa pitämässä jumalanpalvelusta. Hän saarnasi pytingin rapuilta. Kirkko valmistui noin 1860 ja Vuokalan maakirkosta muodostettiin Savonrannan pitäjä. Pappina oli Kiljander, joka ennen kirkon valmistumista piti jumalanpalveluksia tiiliruukin liiterissä. Pykmestarina oli nuori Häggman. Savonrannan talolliset kuljettivat kirkkoon tarvittavat hirret Vuokalasta.

VUOKALAN PALKAT JA TILINPITO

Vuokalan sahatyömiehille maksettiin 25 kopeekan päiväpalkkaa. Palkka maksettiin keran viikossa, jos jäi saamisten jälkeen jotain maksettavaa. Oli oikein Savonlinnasta tilatut vastakirjat palkkatilinpitoa varten. Savonlinnassa kirjansitojan ammattia harjoitti ortodoksipappi Kopieff. Työmiehet saivat ruukin puolesta asunnon ja lehmänlaitumen. Joskus palkkatilien välillä oli pitkäkin aika. Tuolloin työmiehille annettiin ruokatarpeita velaksi kalliilla hinnalla, joten kaikki velkaantuivat suuresti ruukille. Joku harva sai säästöä. Tal-

vella koetettiin säästää, että saataisiin kesäksi lehmä.

Kauppahuone Tshusoff & Sapetoffin hoitajina oli Viipurissa venäläisiä, ensiksi Smirnoff, jonka veljenpoika oli Kuopiossa kauppiaana. Tämä Smirnoff oli kehottanut Putikoffia perustamaan Huutokoskelle rautaruukin, jossa sittemmin eräs toinen aloitti. Vesistöstä ei kuitenkaan löytynyt malmia riittävän läheltä ja höyrykoneet ja masuuni kuluttivat paljon puita. Rauta oli tarkoitus viedä takkina Venäjälle, mutta rahdikustannukset olivat tavattoman korkeat. Sourun ruukilla Karttulassa oli sama ongelma: malmin kuljetus tuli liian kalliiksi.

KAKSI HEVOSKUORMAA RAHAA

Smirnoffin jälkeen toimi sahanhoitajana Sopanen, sitten Voronoff, seuraavaksi minä ja jälkeeni uudelleen Voronoff ja viimeisenä Buchmeyer. Kerran 1860-luvulla Sapetoff lähetti kaksi hevoskuormaa Venäjän pieniä kuparirahoja, joilla piti maksaa työmiehille osa palkasta, kullekin kymmenen markkaa. Eli kun ruplan kurssi alettiin noteerata markkinoilla, venäläiset maksoivat työläisilleen palkkaa arvottomina 10 kopeekkaisina. Tätä jatkui kaksi vuotta. Vallesmanni auttoi hätääntyneitä ihmisiä ja otti kopeekat vastaan kruununmaksuissa. Työväki oli tyytymätöntä, vaikka oli tähän asti se oli nöyrästi tyytynyt isännän määräämään palkkaan.

Yleensä Sapetoff lähetti vähän rahaa ja pyrki ostamaan tukitkin velaksi. Pian Vuokalaa vastaan oli oikeusjuttuja Savon ja Karjalan jokaisessa kihlakunnassa. Tämä oli Buchmeyerin aikaa. Hän jakoi työmiehille vain lappuja maksuksi. Vain harva uskoi saavansa rahansa Sapetoffilta.

JÄÄHÄN SAHATTU UITTOVÄYLÄ

Ennen oli toki lähetetty kaukaisille työmaille jauhoja ja muita elintarpeita, niin kuin esimerkiksi nälkäkeväänä 1857, jolloin metsätöihin Enonkosken puolella saapui tavaton määrä nälkiintynyttä miesväkeä. Töitä ei tahdottu saada alkuun, koska järvet olivat vielä toukokuussa jäässä. Tuolloin sahautin apulaiseni Daniel Turusen kanssa Vuokalasta tuoduilla sahoilla erääseen lampeen uittoväylän, jotta päästiin työn alkuun ja työhaluiset pelastuivat nälkäkuolemasta.

ARPEN RAHA

Vuokalassa kuulin Karjalan teollisuus- ja kaupamiehestä Nils Ludwig Arpesta ja hänen tekemisistään. Arppe sai senaatilta luvan painaa omaa paperirahaa, niin sanottuja koirankieliä. Niitä oli ruskea ruplan, sininen 50 ja kellanruskea 25 kopeekan seteli. Ne olivat ainoita rahoja Karjalassa ja kelpasivat kruununmaksuissakin. Niitä saattoi vaihtaa Sortavalassa,

mutta virallista rahaa ei haluttukaan, sillä nämä rahat kelpasivat kaikessa käytännössä.

KAUPPAMATKAT PIETARIIN

Voita rahdattiin sisä-Savosta Pietariin kesällä. Joskus talvella vietiin lintuja ja talia. Matka kesti Leppävirralta Joutsenon Värjönrantaan (kirkkotien suusta jonkun matkaa länteen) 2-3 vuorokautta, jos oli hyvä tuuli. Ennen Taipaleen kanavan valmistumista matka kesti kauemmin.

TAIPALEEN KANAVAN HOITAJAT

Taipaleen kanavan ensimmäinen hoitaja oli ruotsikko Friendenståle. Ennen leppävirtalaista luutnantti Haartmania saattoi toimia joku muu. Haartmanin jälkeen kanavaa hoiti joku Lapista tullut, mutta syntyjään kuopiolainen mies. Hänen jälkeensä kanavaa hoiti kapteeni von Wright, joka oli pataljoonan pyssyjen tarkastaja ja ampumaopettaja. Viimeinen tiedossani oleva kanavanhoitaja oli porvari Boije.

VENEELLÄ KANAVAN LÄPI

Kun vene ensi kerran kulki kanavasta lävitse, poltettiin veneen kylkeen vuosiluku ja sen kantavuus leivisköin. Kantavuus mitattiin kanavalla laskemalla vene vettä täyteen ja vesi mittattiin, jolloin saatiin tarkka leiviskämäärä. Kun veneellä oli päästi Joutsenon Värjönrantaan otettiin kyyti ja ajettiin Viipurin läpi Pieta-

riin. Yhdestä venelastista tuli 6 tai 7 hevoskuormallista. Joskus voilasti myytiin jo Viipurissa, koska kuumana aikana voi olisi vuotanut tynnyreistä kokonaan maahan.

SULAA VOITA JA RAHTAREITA

Saimaan rannassa oli paljon rahdin kuljettajia. Talonpojat vetivät rahtia ja emännät hoitivat maanviljelyksen. Rahti elätti ja siksi kaikki puhuivat siitä. Etelä-Saimaan talonpojat pitivät rahdin vetoa hyvänä, vaikka se aika pois talonpidosta. Rahtien vetämisellä ansaitsi paremmin kuin maanviljelyksellä. Joutsenon kirkonkylässä asuva Antrean kiertokoulun opettaja Savelan Pekka oli usein rahtimiehenä veljelläni Tahvolla.

Pikkupoikana olin kerran mukana laskumiehenä, sihteerinä. Joutsenosta Pietariin ajettiin vieterittömissä kärryissä eli kipitkoissa. Niissä oli niinimatosta tehty kuomi. Koska oli kesä, niin nukuttiin yöt kärryissä. Hevoset söivät tienpuolella ja tunsivat syöttöpaikat. Ylämäet käveltiiin ja sitten taas ajettiin. Puhän Pietarin päivän aattona (vanhan luvun mukaan, sillä Kannaksella oli vanha luku muotia) tultiin Kivennavalle: sieltä nähtiin kaukana kuumottava taivaanranta, Pietarin kaupunki juhli ja laskei taivaalle räiskyviä raketteja.

Myös Kannaksen maaseutu juhli. Väki poltti kokkoja, joissa oli suuret koivut ristissä ja väli täynnä ristikolle asetettuja halkoja.

RAJAMUODOLLISUUDET RASVATEN

Rajajoella oli palveluksessa vanhoja invalidisotilaita, jotka tarkastivat tynnörit. He ottivat rassiinsa voita aika tavalla, mutta kun heitä lahjoi, he eivät tarkastaneet, vaan nostivat puomin ja päästivät menemään. Passit tarkastava virkamieskin viivytteli, jollei hänelle antanut lahjusta. Passintarkastajalle piti antaa 10-15 kopeekkaa, soltuille riitti 3-5 kopeekkaa. Viinan vieminen oli ankarasti kiellettyä.

Pietarissa kortteerattiin niin sanotussa Suomen kortteerissa, jonka omisti Pakkanen. Taloon oli ajettava Nevan yli likelle Moskovan rautatieasemaa. Suomen talo oli pimeä ja likainen murju, jossa maattiin ritsillä. Yöpyminen maksoi 5 á 3 kopeekkaa ja maksu perittiin yöllä.

Pietarin voin ostajat olivat olleet samoja jo pitkän aikaa. Yksi heistä oli Kirpitsoff. Suomessa voileiviskä maksettiin 1 rupla ja 60 kopeekkaa. Kun Pietarissa myytiin samaan hintaan puudittain, joten voitettiin aina vähän.

VOIN MITTAUS

Suomessa voinmyyjä oli reilu. Mitattaessa naulan piirut piti reilusti näkyä naulahankin alta, sillä "kuka sitä sokkeeta naip". Voi mitattiin voiliipillä tai kassilla, jossa oli vanne ja tuohiristikko pohjana. Kangas kostui, tuohi ei.

PIETARIN MATKOJEN REITIT JA KESTO

Matka Joutsenosta Pietariin, olo siellä ja paluu kesti viikon tai kaksi. Joskus matka tehtiin Saimaan toiseen pohjukkaan, Putikkoon, josta mentiin maitse Laatokalle (Kurkijoelle tai Jaakkimaan, mistä sai rahtilotjia). Sieltä jatkettiin suurissa rahtilotjissa Pietariin. Tämä reitti tuli tavaksi myöhemmin, kun rahti oli huokeampi. Näitä veneitä, jotka vetivät voita 200-300 leiviskää (Tololassa oli iso, 500-600 leiviskän vene) kohtasi onnettomuuskin. Värjönrannassa kerran löi myrsky vastarannalla suolaveneen täyteen vettä.

Myöhään syksyllä oli Saimaalla purjehtivalla oli suuria vaikeuksia. Oli rantauduttava luodoille ja pidettävä säätä lumituiskussa oudoissa saarissa. Mukana oli toki tulentekoa varten tulukset ja tulitikut. Tulitikkuja ei kalliina ja huonoina tulenantajina aluksi suosittu; tunnettiin kyllä kuopiolaiset tikut ja oli runokin: "moltakovski pitski".

PALUULASTINA PAHEITA

Kotipuoleen kuljetettiin suolaa, kahvia, soke-ria, joku pari saappaita ja tupakkaakin. Ne kuljetettiin ylös Kutveleen, Kukonharjun ja Käyhkään kaivantojen kautta.

Piipussa paloi kotikasvuinen tupakka. Paperosseja ja sikaareita ei tunnettu - herrat polttivat piipuissaan vaappenia eli tuontitupakkaa.

Matka kesti vastatuuleen toista viikkoakin. Jostakin rantatalosta, esimerkiksi Luukaksen talosta, saatiin nuottavene lainaksi, jos omat miehet olivat jo menneet pois. Vuokraa tällaisista lainoista ei otettu ja rahtihevononkin oli halpa. Koskaan ei kysytty maksua edeltäpäin eikä koskaan liikoja kiskottu jälestäpäin.

KAUPUNGIN OLOISTA

Kauppiaaksi pyrkiessäni maistraatissa oli tutkinto, josta pidettiin pöytäkirjaa. Useat pitivät tenttiä hyvin vaikeana. Kerran esimerkiksi Savonlinnassa kysyttiin, "mistä saa parhaiten konjakkia?" Kuulusteltava rupesi syyttämään hammaskipua, mutta joku koiranleuka raati-mies kuiskasi "Kolisin kellarista saa", ja siihen vastaukseen hätäntynyt turvautuikin.

Kuopion kauppiaat olivat kaikki ruotsalaisia tai venäläisiä. Roering, joka omisti Kuuslahden ja Vaajasalon sekä viinatehtaan, oli eräs varakkaimmista kauppiaista. Kuopiolainen S. Niskanen huusi Kuuslahden hovin 40 000 markalla vuonna 1888. Hän ei tarvinnut tilan ostoon rahaa tuskin ollenkaan, koska Roeringilla oli tilaan kiinnitettyjä velkoja niin paljon. Roeringin olisi kannattanut ensin myydä tukkipuut, niin olisi saanut tilastaan kaksinkertaisen hinnan. Ranin huusi viinatehtaan konkursihuutokaupasta ja sai sen mukana suuret määrät viinaa. Muut eivät voineet viinaa ostaa, sillä sitä ei saanut myydä sellaiselle jolla ei ollut viinatehdasta.

RANIN TULEE KAUPUNKIIN

Venemiehet olivat tuoneet Raninin pikkupoikana Savonlinnasta, missä isä Raninen oli ollut Kyrössalmen lossimiehenä. Nämä vene-

miehet toivat kauppatavaraa Lappeenrannasta tai Joutsenosta. He ostivat ympäröstä halkoja ja rahtasivat ne kaupunkiin soutamalla tai purjehtimalla. Aikaisemmin oli sellainen tapa, että puut tuotiin rankoina lautassa Kuopioon ja rannassa ne tehtiin haloiksi. Sorvarit ja puusepät myös ostivat näitä rankoja tarvispuikseen.

RANININ VIJAKAUPAT

Ranin rikastui kovasti nälkävuosina. Hän meni syyskuulla 1867 heti hallan jälkeen Pietariin, ja sieltä osti huokealla viljaa. Hän sai oikein valtiolta lainan tätä varten. Ranin möi viljaa kaikkiin ympäröstön pitäjiin kuuden kuukauden luotolla ja sai usein tilallisilta maksuksi velkakirjoja. Ne olivat asianomaisen kunnan takaamia. Niillä Ranin pystyi maksamaan valtiolta saamansa lainan, sillä valtio lunasti ne. Ranin oli kuulemma ostanut Pietarista kymmenen puudan kulin neljällä ruplalla ja myynyt sen talvella 60 markalla.

Kun Svahn, Grönholm ja Heinänen riensivät seuraavana syksynä Pietariin, hinta oli jo toinen. Maaseudulla oli suuri hätä, joka kunnassa pidettiin kokous hädän lievittämiseksi, ja etenkin Nilsiästä lähetettiin kerjäläisiä kaupunkiin.

PIETARIN KAUPPAA

Kuopiolaiset ostivat Pietarissa viljaa muun muassa Jeremejeffin firmalta. Ostoksilla käytiin kerran vuodessa, useimmiten syyskuussa. Venäläiset myivät luotolla. Vilja maksettiin lähettämällä rahaa Parviainen & Tietäväisen asioimiskonttorin kautta. Rahaa vaihdettiin Pietarissa Suomen Pankin konttorissa tai lähtiessä Kuopiossa, myöhemmin pietarilaisetkin ottivat maksuksi Suomen markkoja. Jos halusi, koivistolaiset rahtasivat ostetun tavaran Viipuriin. Sieltä ne rahtasi edelleen Kuopioon Rosenius & Sesemann ja tietysti myös kuopiolaiset kauppahuoneet. Viipurilaisen Hackmanin laivat veivät tavaraa suoraan Palokkiin. Hackman vei lastinsa suoraan Puutos- ja Vehmersalmien kautta.

KUOPIOON KAUPPIAITA

Kellgren oli vanhempina aikoina eräs merkittävimmistä kauppiaista. Vuonna 1868 Kuopiossa Ranin, Inkinen ja Karin omisti kukin kaksi kauppaa. Yksi kauppa Rob. Rissasella, Kickelsonilla, Pauloffilla ja minulla. Pauloff joutui vararikoon. Juantehtaalla oli Kuopiossa rautakauppa, jonka hoitajana toimi Harald. Se oli kaupungin ensimmäinen rautakauppa, mutta valikoima ei ollut hurrattava: myynnissä oli vain kankirautaa, hevosenkenkiä, aatroja, kankia ja lapioita.

APPELSIINEJA JA OMENOITA

Tilasin Venäjältä pienempää rautatavaraa, sahoja, lukkoja, höyliä ja nauvoja. Toin myös kaupunkiin ensimmäiset appelsiinit. Sähköitin "Rauhan" kapteeni Hellmallille, että tämä toisi niitä Viipurista Savarankoffilta. Grotenfelt Joroisilta osti ensimmäiset. Ne maksoivat 40 penniä kappale. Omenia oli kyllä aikaisemmin tuotu Viipurista ja Pietarista. Viljan lisäksi Venäjältä tuotuja tavaroita olivat kyntteli, saippua, köysi, tupakka, tervanuora ja nahka. Kyntteleitä tehtiin myös omasta talista Dahlströmillä ja Bästmanilla, joka oli nykyisen meijerin talossa. Pietarista tuodut kynttilät olivat steariinikynttilöitä. Ne olivat kahden leiviskän laatikoissa, naulassa niitä oli neljä tai viisi kappaletta. Matti Savolainen järjesti petroolin tuonnin Kuopioon.

KAUPANKÄYNTI

Velkakauppa oli pientä. Kaukaisille hyvälle ostajille tarjottiin yösija ja hevosille talli. Maalaiset söivät omia eväitään, mutta kahvit heille tarjottiin. Puotiapulaisten rehellisyys ei ollut aina parasta mahdollista. Pääkonttoristi sai esimerkiksi 2,000 markan vuosipalkan ja talon täysihoidon. Palkka saattoi nousta 6,000 markkaan, mutta siihen ei sisältynyt ylöspitoa. Puoti avattiin kello kuudelta aamulla ja suljettiin illalla kahdeksalta.

KAUPUNGIN KIELET

Kaupunkilaiset puhuivat ruotsia vanhimpina aikoina. Vielä 1850-luvulla kaikki ainakin yrittivät. Käsityöläisetkin puhuivat ruotsia, vain maalaisten kanssa käydyissä keskusteluissa käytettiin suomea. 1870-luvulla olot muuttuivat. Käsityöläiset olivat aikanani jo suomalaisnimisiä, mutta usealla oli into muuttaa nimensä ruotsalaiseksi. Muuan suutari Karttunen meni pappilaan pyytämään nimenmuutosta. Hän halusi Karttuuniksi. Sotarovasti Granit oli silloin pilkaten sanonut: "eikö muslimi olisi parempi". Ravintoloitsija Ivonenkin puhui ruotsia saksalaisen kauppiaan kanssa, mutta eihän tämä ymmärtänyt Ivosen kieltä ollenkaan.

KUOPION HÖYRYLAIVA OY

Ensimmäisen laivan (siipilaiva "Kuopio") rakennutti paakari Wiik ehkä Honkalahdessa, jossa oli varvi. Hän oli itse kapteenina ja Paavo Risänen masinistina. Laivan kone hankittiin Tukholmasta. "Seura" oli pitkä ja kapea. Se oli passaseerilaiva ja kulki Viipuriin. "Seuran" omisti Kuopion Höyrylaiva Oy. Laivan puurovi lepäsi koneen pois oton jälkeen kauan vedessä Varvisaaren rannassa. Höyrylaiva Oy rakennutti Varvisaaren telakalla lotjan tai pari joka kesä.

Vahva rautainen propelilla varustettu rahtilaiva oli "Toivo", joka kulki Pietariin. "Ystävä" oli puusta ja purjehti Pietariin ja joskus Lyype-

kiin saakka. "Lilli" kulki Kuopiosta Palokin lastauspaikalle jo vuonna 1868, piletin hinta oli 2-3 markkaa. "Seura" oli ajanut Kuopion satamassa tohtori Schmidtin pienen laivan ("Pääsky") päälle, siinä hukkui tohtori, joka asui nykyisessä Raninin talossa Puusepänkadun puolella.

VOITA SAKSAAN

Saksaan vietiin paljon voita. Sitä ostivat ja kuljettivat aikaisemmin Kellgren, sittemmin Ranin, Rissanen ja minä. Voi ostettiin ja myytiin etupäässä syksyllä ja keväällä muutamissa viikoissa. Saksan kaupat päätettiin sähkösanomilla. Naulasta voita maksettiin esim. markka ja myytäessä saatiin saksanmarkka. Suurin ostaja oli Lyypekissä Piehl & Fehling. Viipurissa välitti edellisen agentti Lydecken & Harling. Saksasta voi myytiin edelleen Englantiin. Saksassa suomalainen voi jalostettiin maukkaammaksi ja kaunisvärisemmäksi. Myös liika suola pestiin pois. Eräänä syksynä voikaupat päättyivät äkillisesti lokakuussa. Täällä oli ostettu elo-, syys- ja lokakuulla (syyskuu oli paras ostokuukausi) suuret määrät entisillä hinnoilla, mutta vasta monien vaikeuksien ja huoistelu- jen saksalaiset ostivat varastot, sillä englantilaisille suomalainen voi ei enää jalostettuna- kaan kelvannut.

Kerrottiin, että Ranin hävisi sen syksyn voikaupoissa 40,000 ja Rob. Rissanen 70,000. It-

se hävisin noin 7,000. Tämä tapahtui 1880-luvun keskivaiheilla.

ULKOMAIDEN KANKAAT

Kuopiossa tarjosi viipurilainen kauppamatkustaja Winterbäck ensi kerran englantilaisia kankaita myytäväksi vuonna 1875. Huomasin ne erinomaisiksi ja ostin niitä, vaikka englantilaiset möivätkin vain kolmen kuukauden luotolla. Saksalaiset myivät yhdeksän kuukauden maksuajalla. Kaupassani oli sen jälkeen myynnissä vain saksalaisia kankaita.

SAASTAMOISEN KIVITALO

Löfin rautakauppa oli Kuopion ensimmäinen varsinainen rautakauppa. Löf oli tullut nuorena muuraripoikana Kuopioon Helsingistä rakennusmestari Sandströmin kanssa. Pykmentari Henrikson oli myös tullut muualta. Hänen poikansa rakensi Saastamoisen kivitalon samaan aikaan kuin minäkin vuoden 1880 tulipalon jälkeen. Löfillä oli kaikenlaisia rakennustarpeita, joita hän möi aluksi Kiseleffin laskuun. Täällä Kuopiossa oli nähtävillä vain näytteitä. Menin takaajaksi tälle huonosti suomea puhuvalle tulokkaalle, kun hän perusti rautakaupan talooni. Vieraita vekseleitä sai maksaa ja vararikkoja tapahtui silloin tällöin. Kuuluivat tehneen kaupunkitalojen valekauppojakin.

MARKKINAT

Markkinat järjestettiin 1840-luvulla kirkon alla sijaitsevalla torilla. Muutamia myymäläputkia oli torin luoteiskulmalla, maalaiset myivät reestä. Markkinapuoteja oli vuokrattu Kauppakadun vieritaloista nykyisestä puistosta ylös ja alaspäin. Niistä otettiin ikkuna pois ja tilalle rakennettiin väliaikainen ovi ja raput, joista kuljettiin kylmiin puoteihin. Kauppias asui itsekin sellaisessa.

Kaupunkilaistenkin puodit olivat ennen kylmiä. Tapa tehdä uunittomia puoteja oli omaksuttu venäläisiltä, joilla oli lämmittämättömiä puoteja varsin kauan.

Maaliskuun markkinat hevosmarkkinoina menettivät merkityksensä. Syyskuun markkinoilla myytiin eläviä lehmiä. Näille markkinoille tulitiin soutaen Kuopionlahden rantaan.

Tammikuun markkinat olivat vilkkaimmat. Myynnissä oli paljon hyviä hevosia, ori maksoi 1,000 markkaa ja tamma 750 markkaa. Venäläisillä oli myytävänä paljon hevosia, yksi reen edessä, kaksi vapaana perässä. Eräs Putska oli merkittävä hevoskauppias, jolla oli monta edustajaa. Hän myi hevosia myös Ruotsiin.

KÄSITYÖLÄISIÄ

Käsityöläisistä kaupungissa oli eniten värjäreitä, sitten nahkureita. A. Ingman oli kaupun-

gin ensimmäinen kultaseppä. Hänen pajansa oli Vuorikadulla, nykyisestä Savolasta etelään. Knuutinen sijaitsi Snellmanin- ja Kauppakadun kulmassa ja Lindroos Kauppa- ja Savonkadun kulmassa. Varkaudesta tullut värkmestari Åbergin poika perusti ensimmäisen konepajan Aatalaan. Annoin hänelle ensimmäiset takki-raudat, jotka olivat sluupissa painona. Värjärit ja karvarit asuivat rantapuolella kaupunkia. Vesi ulottui nykyiseen Satamakatuun, jonka lankkusilloilla värjäreinsällit huuhtelivat lankojaan. Maalaiset toivat omat lankansa värjättäviksi tai ostivat Johnssonilta ja Nickelssonilta hienompia valkeita lankoja, jotka kaupungin värjärit somistivat. Lankoja tilattiin myös Tampereelta ja Forssasta Kuopiossa värjättäviksi.

PAIKALLINEN MUOTI

Maalaisnaiset käyttivät keskisinisiä pukuja, joiden pohja oli tumma ja joissa oli hieman vaaleampia juovia. Ne olivat joskus ristikkäisiä. Miehet käyttivät yksinomaan sarkavaatteita. Rikkaammat värjäyttivät pukunsa tummemmiksi ja myös muilla väreillä kuin sinisellä.

Hatut olivat tummia ja ne teetettiin kaupungissa tilaajan omista villoista. Vilttihattu oli kova ja matala. Naisten hattu yleistyi vasta kansakoulun ja tyttökoulun vaikutuksesta.

SUOMALAINEN TEATTERI

Suomalainen teatteri esiintyi sotilasmaneesissa Hatsalassa, ennen kuin rakennus purettiin uusien kasarmien tilalta. Tämä ruotuväen aikuinen harjoitusmaneesi oli hatara, mutta aikomuksena oli ”tiuristaa rakot”, kuten ruotsinvoittoinen etevä näyttelijä Lundahl sanoi eräässä puheessaan. Vilhon johtama taidelaitos houkutteli kauan väkeä luokseen, itse teatteriin mahtui noin 400 henkeä. Eritoten suomalainen väki ajatteli, että kyllä nyt teatterista tulee jotain, koska maisterit ym. olivat sille omistautuneet. Bergbom kävi käymätieltä joskus kaupungissa. Teatteriseurue oli joskus rahapulassa, sillä näyttelijät eivät saaneet palkkojaan. Kerran takasin Vilhon teatterin vekselin.

PURJEHDUS MUODISSA

Kauppiaat pitivät porjaripaaleja, joissa syötiin, juotiin ja nuori väki tanssi frakki päällä. Maa-herrakin tuli perhekutsuihin mukaan, etenkin jos juhliittiin herrasakkissa. Perhekutsuissa vanhat herrat pelasivat marjaassia, johon naisetkin osallistuivat.

1870-, 1880- ja 1890-luvuilla harrastettiin purjehdusta. Toimeenpantiin yhteispurjehduksia livarinsaloon, Hietasaloon, Luhastensaloon ja Toivalaan. Niihin saattoi osallistua kaksikym-

mentä venettäkin. Joskus tuotettiin kauem-
paakin oikein loistoluuppeja. Kerran hinautin
Viipurista "Savottaren" perässä 30 jalkaa pit-
kän ja 8 jalkaa leveän "kuparilla päällystetyn"
(ei ollut, vaikka ilmoittivat) purjeveneeseen. Sen
ostin 400 markalla. Möin sen sitten samasta
summasta neliyhtiölle, johon kuului pormesta-
ri Andersin, neuvosmies Castren ja pari muuta.
Kesäisin purjehdittiin johonkin saareen kah-
vinjuontiin.

OMAT VENEET

Kokeilin ja rakennutin omien piirustusten mu-
kaan viisi venettä. Nimetyt olivat "Nora" (Löfin
tyttären mukaan), "Jeppe" ja "Sulo". Veneet ra-
kennettiin Michelssonin pihalla liiterissä.

Purjehdusseuran jäsenmaksu oli viisi markkaa
vuodelta.

TAPPELUT

Kaduilla tapeltiin joskus. Kymnasistit toisella ja
vossikat, sällit ja oppipojat tappelivat toisella
puolen. Nuoret pojat esiintyivät julkisilla pai-
koilla ilkeämmin ja vallattomammin kuin ny-
kyisin. Käytöksen parantuminen on ehkä kou-
lun vaikutusta.

AMMATTINHARJOITAJIA

Ensimmäiset valokuvaajat kiertelivät valokuvaamassa. 1860-luvulla C. G. Grönholm otti valokuvia. Hän kulki Joensuuhun asti ja siellä hän otti minusta lasilevylle kuvan.

Sahlsten oli muistaakseni ensimmäinen tullinhoitaja. Hän oli entinen kruununvouti, jolla oli toimisto kotonaan.

Kaupungissa ei ollut tutkinnon suorittaneita asianajajia.

Kuopiossa ilmestyneen Tapio-sanomalehden ensimmäinen toimittaja oli Frisk. Häntä seurasi kymnaasin lehtori P. Aschan, jolla oli talo torin kulmassa. Nykyisin kyseinen talo on Helsingin Osakepankin omistuksessa.

Saksalainen Hittze antoi kielitunteja: saksaa, englantia ja ruotsia.

POSTIREITIT

Postireitit olivat Kuopio - Oulu ja Kuopio - Joroinen. Etelästä kulki kerran viikossa posti. Postikonttori oli nykyisen kirjansitoja Hämmäläisen paikalla, sen hoitajana toimi Enebom. Sittemmin konttori oli Maaherrankadulla kievarin paikalla, jossa sitä hoiti Nykopp.

HUVILAT

Herrasväki ei asunut huviloissa. Honkalahdes-
sa oli ollut laivatelakka ja sen asuinrakennuk-
set Ranin oli muuttanut huvilaksi. Vanhan ap-
teekin apteekkarilla oli kesämökki Itkonnie-
messä. Myös Pekka Aschanilla oli kesäasunto.
Muutoin herrasväki asui maalaistaloissa lähel-
lä kaupunkia tai kaupunkitaloissaan.

PANKINJOHTAJAT

Kymnaasin opettajat toimivat pankinjohtajina.
Heille pankijohtajuus oli lisätoimi. Yhdyspan-
kin johtajana oli varhemmin Rurik Kellgren,
sittemmin lehtori Anders Helander. Kasöörinä
oli myös opettaja, Mikko Runeberg.

Suomen Pankki sijaitsi Telenin paikalla ja sen
johtajana oli Stenius. Aikaisemmin vuonna
1864 siinä kulmassa oli ollut venäläisen höö-
karin ravintola, jossa markkinamiehet melu-
sivat.

KARHONSAARI

Karhonsaaren oli omistanut A. Rahikainen.
Sen osti häneltä kauppaneuvos Jernberg. Kau-
punki oli myynyt hänen höyrysahalleen Pot-
kusalosta ja Sorsasalosta tukkeja, joitten
myyntihintaa moitin monesti valtuustossa lii-
an alhaiseksi. Siksi Jernberg muuttui vihamieli-

seksi minua kohtaan. Jernberg aikoi perustaa höyrysaunan myös Haapaniemelle ja oli koonnut sinne tukkeja. Kaupunki otti rantavuokraa 1-2 penniä, mutta Jernberg ei olisi tahtonut maksaa vuokraa lainkaan.

Kaupunginvaltuuston istunnot pidettiin nykyisen Pumpputorin kansakoulurakennuksessa. Talon omisti räätäli Joh. Jauhiainen, jolle oli talo oli siirtynyt Kellgreniltä huutokaupassa. Erosin valtuustosta saatua sakkoja istunnoista poisjäämisestä.

KIELIRIIDAT

Maistraatissa oli aiemmin ollut kova kieliriita, kun ruotsinmieliset vastustivat suomenkielisen lyseon perustamista. He perustelivat kantaansa sillä, ettei ollut edes suomenkielisiä kirjoja olemassa. Tullinhoitaja Sahlsten puolusti suomenkielisen lyseon rakentamista.

HARJULA

Kultaseppä Henrikssonin pojat möivät Harjulan kaupungille. Kaupan tehtyään he joivat pian omaisuutensa, suorastaan asuivat kaupungin ravintoloissa. Henriksson oli pikkuisena kellukkana tullut kerjäten Harjulaan ja itkenyt uunin päällä. Myöhemmin hän pääsi Pietariin oppiin ja vaurastui sekä siellä että Suo-

messa. Harjulan hovin maille Niittylahteen Henriksson rakennutti monta torppaa ja tietä.

Ranin esitti kaupungin vanhimmille hovin ostoa. Vanhimmat vastustivat ensin, mutta ostivat hovin sittenkin.

VAAJASALO

Vaajasalon talon omisti Suomen Pankin kassööri Girsén, joka joutui halvaantuneena viettämään loppuelämänsä pyörätuolissa. Talon hinta oli 50 vuotta sitten 1870-luvulla 20,000 irtaimistoinen ja ilman 15,000 markkaa. Girsén tarjosi taloa minulle ja veljelleni, mutta me emme uskaltaneet tehdä kauppvoja.

Girsén möi seuraavana talvena 2,000 sylvä 5-6 korttelia pitkiä halkoja á 7 markkaa sylvä. Parin vuoden päästä Höyrylaivayhtiön johtaja Moldakoff osti taas 2,000 sylvä. Hakkuusta maksettiin markka sylvältä. Samoin halkojen vedosta maksettiin markka sylvältä.

Seuraava omistaja myi Vaajasalon 30,000 markalla piispa Johanssonille. Talolla oli useita eri omistajia, muun muassa Paavo Roni omisti sen eräässä vaiheessa. Muistaakseni Kopolan hovin omisti varhemmin Fieandt, jolta sen osti Oksman 10,000 ruplalla.

KUOPION ASUNTO-OLOT

Kuopiossa asuintalot olivat tuloni aikoihin vuonna 1868 huonoja. Ainoat kivialot olivat lyseo ja Fogmanintalo Kauppakadun alapäässä, satamatorin kulmassa. Fogmanintalon olessa tyhjillään siihen siirrettiin Leppävirralta sotaväen transportti. Talo oli huono. Sen seinät halkeilivat, koska parrutus oli heikko.

Vanhassa, hyvin ränsistyneessä Pappilassa asui rovasti Ingman. Rakennus vuoti ja lattia-palkit lonksuivat. Kun joku isäntä moitti Pappilan huonoa kuntoa, oli vanhapoikarovasti sanonut: "mite sine siitä tarvitte pitää huolen, kylä mine tulen toimeen". Uusi Pappila oli rakenteilla jo vuonna 1856. Vanha purettiin 1870-luvun alussa.

Samaan aikaan rakennettiin Kuopioon kylpylaitos. Sen edessä oli suuri sali, jossa järjestettiin kesäaikaan tanssiaisia, pitoja ja muita tilaisuuksia.

HAPELÄHDE

Maljapuron äärellä oli Hapelähde, joka oli paljon käytetty terveyslähde. Lähteen luokse oli rakennettu puukatos ja erityinen vedenantaja ja -neuvoja. Veljeni oli ollut juomassa tätä "runnia", rautapitoista vettä.

LÄÄKÄRIT

Lääkäreitä oli Kuopiossakin. Käynti heidän luonaan maksoi 25-50 kopeekkaa, jotkut osasivat ottaa enemmänkin. Kerran savonlinnalainen lääkäri oli ottanut emännältä kaikki rahat. Hän oli venytellyt vain puhettaan, että "osaahan emäntä antaa". Ja kun emäntä oli pudistanut kaikki rahansa pöydälle ja sanonut, että "ottaa tuosta", lääkäri oli pannut kaiken laatikkoonsa.

Ei osannut Savonlinnan lääkäri määrätä taksoja minullekaan, kun pyysin apua kipeälle jalalle. Antoi ryytelpussin ja lyijyvettä, ja kun en tuntenut taksoja, sai lääkäri kaksi ruplaa.

SAUNAT

Yleisösaunoja ei Kuopiossa ollut. Raninin tontilla rannan puolella (entisen konjakkikaupan tontilla) oli hyvin vanhoja ja alkeellisia saunoja. Kuopionlahden luona Haapaniemelle vievän polun oikealla puolella, lähellä nykyistä pesulaitosta, oli paljon käytetty Korholan sauna.

Valkeisen rannalla tuvan porstuan takana oli myös sauna ja Minna Canthin kadun varressa kaksikin kotisaunaa. Dahlströmin saunoja ei vielä ollut. Sen yläkerta oli asuinhuoneina.

KIRKKO

Kirkon ympärillä ei ollut kiviaitaa. Kirkkomäelle noustiin rinteitä myöten, paras pääsy oli lännen puolelta - pohjoinen ja itäinen rinne olivat liian jyrkkiä.

Kivetyksen urakka annettiin sittemmin eräälle muurari Pitkäselle, jota kutsuttiin Pilanteriksi. Mies erehtyi työn paljouteen nähden ja tuheri urakkaansa joten kuten loppuun.

Kirkon torin ympäristöä ruvettiin reunustamaan puuistutuksilla. Niitä istutti ja hoiti tukanleikkaaja Eckert. Ensin istutettiin haapoja, mutta ne levittivät höytyviä. Hedehaavat kaadettiin ja tilalle laitettiin koivuja. Sama mies istutti Niemelläkin 60 vuotta sitten 1880-luvulla.

KATUJEN KUNTO

Katuja ei ennen hoidettu. Talonsa kohdalle omistaja vain veti hiekkaa ja joskus teki mukulakivistä trotuaarin. Hatsalan takaa otettiin hiekka.

Putkikaivoja ei ollut. Ensimmäinen laitettiin Kirkkokadun päähän. Tärkeimmillä kaduilla oli joku petroolilamppu. Niitä oli niin harvassa, että vain hämärästi toinen tuikki toiselle.

Myllymäellä oli kolme tuulimyllyä, yksi vanhan hautausmaan nurkalla ja kaksi sen itä-

puolella. Katu kulki mäen rinnettä. Lännen puolella Piispanpuistossa oli muutamia hautakiviä, vanhanaikaisia maan suunnassa olevia paasia, joitten alla lepäsi sodan aikana haudattuja venäläisiä upseereja. Hautakivissä oli venäjänkieliset tekstit. Muu osa puistoa oli aukeata ahoa ilman puita.

SINGERIN KONE

Ostin ensimmäisen Singerin ompelukoneen rouva Wilenin muotikaupasta 1870-luvulla. Aikaisemmin Raninin tontilla sijainneen liikkeen oli omistanut Pietariin karannut Kellgren. Ompelukone maksoi 200 markkaa. Kerran kone särkyi ja sen rattaan korjasi pyssyseppä Hiskias Rossi.

1870-luvun alussa oli eräillä kauppiaille jo telefooni. Tuolloin ei vielä tarvittu sentraalia.

LOPPUSANAT

Viinakauppias Abel Tolonen syntyi Leppävirralla, Sarkamäen kylässä, Tololan talossa 18. heinäkuuta 1834. Hänen vanhempansa olivat lunastaneet itselleen kruununtilan. Perhe oli varakas, mutta vauraus ei perustunut maahan vaan kauppaan. Tarkkaan ottaen oli kyse sala-kaupasta, sillä virallisesti maakauppa sallittiin vasta vuonna 1860 ja elinkeinovapaus (jonka piiriin talonpojan kotikauppa on laskettava) säädettiin vuonna 1879.

Koska Abel ei syntynyt perheensä vanhimaksi pojaksi, oli hänelle jo varsin nuorena selvää, että menestyäkseen elämässään hänen oli etsittävä maanviljelyksen sijaan jokin toinen ammatti. Jo nuorukaisena Abel työskenteli erilaisissa tehtävissä Leppävirralla, esimerkiksi poliisina (vallesmannin apulaisena) ja sotilaana. Virkamiesuran katkaisi kuitenkin jo alkuunsa sairaus: kun työntekijöillä ei ollut alkeellisintakaan työsuhdeturvaa, niin muutama kuukauden ohimenevä tauti katkaisi Abelin tien virkamieheksi.

Abelin onneksi Suomen nouseva metsäteollisuus tarvitsi luku- ja laskutaitoisia miehiä. Ura alkoi tukkijoilta, joista Abel nousi ensin puunostajaksi, sitten sahanhoitajaksi Vuokalaan ja lopulta itsenäiseksi liikemieheksi Kuopioon.

Vaikka Abel Tolonen toimi itsenäisenä liikemiehenä omassa kauppahuoneessaan vain muutamien vuosien ajan, tälle ajalle Tolonen omistaa suurimman osan henkilökohtaisista muistelmistaan. Pitkäaikainen ura viinakaupan hoitajana jää maininnaksi pitkästä urasta toisen palveluksessa.

Joskus suomenkielisten liikemiesten noususta 1800-luvun toisella puoliskolla on yleistetty, että kuka tahansa menestyi. Abel Tolosen tapaus kuitenkin osoittaa, ettei näin ollut. Niukkojen pääomien maassa kivitalon rakentaminen oli sellainen projekti, jonka rahoittajat katsoivat olevan tuotoltaan epävarma. Siksi Tolonen ajautui konkurssiin. Tuskin Tolonen olisi ryhtynyt taloa rakennuttamaan, jos hän olisi tiennyt saavansa valtiolta huomattavasti pienemmän lainan kuin alustavasti oli luvattu.

Pääomien niukkuudesta kertoo hyvin Tolosen kangaskauppa: vaikka hän katsoi englantilaisten kankaiden olevan laadultaan parhaita, Tolosen kaupassa oli myynnissä saksalaisia kankaita. Niille sai kolme kertaa pidemmän maksuajan kuin englantilaisille kankaille.

Abel Tolonen kuoli Kuopiossa 18. toukokuuta 1928. Abel Tolosen muistelmat perustuvat Väinö Karvisen vuonna 1925 tekemään haastatteluun. Muistelmat jakaantuvat kahteen pääosaan, ensimmäisessä Tolonen kertoo omasta elämästään (luku 'Liikemies Abel Tolonen') ja

toisessa asuinpaikkojensa elämänmenosta (teoksen muut luvut). Jako ei ole tarkka, Tolonen kertoo omista vaiheistaan myös muissa luvuissa ja ensimmäisessä luvussa yleisistä olosuhteista.

Hakemisto

A

Antrea 44
Argentiina 12

E

Englanti 53
Enonkoski 41

F

Forssa 56

H

Heinävesi 14, 30
 kirkonkylä 13
Helsinki 17, 35, 54
Hietasalo 57
Huutokoski 40

I

Iisalmi 18
 Runni 26
Iivarinsalo 57

J

Jaakkima 46
Joensuu 11, 34, 59
Joroinen 7, 36, 59
 kirkonkylä 34
Joutseno 44, 46, 49
 kirkonkylä 44
 Värjöranta 38, 43, 46
Juankoski
 Juantehdas 21, 50

K

Kallavesi 7
Kangasala 10
Kangaslampi 13
 Kilpilahti
 Joutenlahti 15
 kirkonkylä 12
 Parkun tila 13
 Pisamalahti 13
Kangasniemi
 Joutsenlahti 12
Kannas 44
Karjala 27, 41
Kerimäki 11
 Matkon saha 34
 Pohja-Honkala 34
Kitee 32
Kivennapa 44
Kukonharjun kanava 46
Kuopio 8, 10, 11, 12,
 14, 17, 22, 23, 30, 31,
 39, 40, 48, 49, 50,
 51, 54, 56, 59, 63, 64
Aatala 56
Haapaniemenkatu 10
Haapaniemi 61, 64
Harjula 12, 61
 Niittylahti 62
Hatsala 31, 57
Honkalahti 52, 60
Hämeenkatu 19
Ilmarisenkatu 14
Kauppakatu 18, 19,
 56, 63
Kirkkokatu 65

- Kopolan hovi 62
 Kuopionlahti 64
 Kuuslahti 48
 Leväisten tila 19
 Likolahti 17
 Maaherrankatu 59
 Maljapuro
 Hapelähde 63
 Minna Canthinkatu 14, 64
 Mustinlahti 15
 Myllymäki 65
 Papinniemen hovi 19, 23
 Piispanpuisto 66
 Pikarminniemi 31
 Pumpputori 61
 Puusepänkatu 53
 Riihilahti 19
 Saastamoisen talo 15
 satama 16
 Satamakatu 56
 Savola 56
 Savonkatu 56
 Snellmaninkatu 56
 tori 14
 Torikatu 10
 Tuomiokirkko 65
 Uusi Pappila 63
 Vaajasalo 48
 Valkeinen 64
 Vanha Pappila 63
 vanha tori 55
 Varvisaari 52
 Vuorikatu 56
 Väinölänniemi 65
 Kuopion pitäjä
 Karhonsaari 17, 60
 Niemisjärvi 12
 Kurkijoki 46
 Kutveleen kanava 46
- Käyhkөөn kanava 46
- L**
- Lapinlahti 10
 Lappeenranta 8, 49
 Lappi 43
 Leppävirta 22, 25, 28, 29,
 30, 36, 39, 43, 63
 Haapalahti
 Väänälä 28
 kirkonkylä 30, 35
 Mustinmäki 9
 Niinimäki
 Väärän saha 37
 Näätäntmaa 21, 31
 Oravikoski 37
 Rauhamäki
 Tirkkola 28
 Riihiranta 23
 Saahkarlahti 33
 Hämälä 8
 Pöllänen 10, 11
 Sorsala 33
 Sorsala (Pitkälänniemi)
 28
 Sarkamäki 28
 Laamalanharju 7
 Pöllölä 29
 Roppola 29
 Tolola 7, 8, 25, 27,
 29, 32, 33, 46
 Sorsakoski 37
 Suvasvesi
 Vaahtovan saha 37
 Unnukka 7
 Luukaksen talo 47
 Vehmasmäen kievari 9
 Luhastensalo 57
 Lyypekki 16, 52, 53

M

Maaninka 10, 18
Ahkionlahden kanava 34

N

Neva 45
Nilsiä 49

O

Oulu 9, 59

P

Palokki 10, 11, 50
ruukki 16
Pielisjoki 11
Pietari 7, 15, 16, 23, 24,
34, 43, 44, 45, 46,
49, 50, 51, 52
Moskovan rautatieasema
45
Suomen kortteeri 45
Potkusalo 60
Putikko 39, 46
Puulavesi
Sarvikoski 38
Puumala 39
Puutossalmi 50

R

Rajajoki 45
Rantasalmi 12
Rautalampi 23
Riistavesi
Summanjoki 20
Ruotsi 55

S

Saimaa 15, 36, 44, 46

Saimaan kanava 22
Saksa 24, 53
Savo 41
Savonlinna 9, 13, 14,
16, 28, 34, 39, 48, 64
Kyrössalmi 48
Savonranta 39
Pappila 34
ruukki 39
Vuokalan saha 11, 13,
15, 34, 38, 39, 41

Sorsasalo 60
Sortavala 41
Souro
ruukki 40
Sulkava
Kuhakoski 38
Suonenjoki 23
Suvasvesi 7, 25
Säynekosken saha 10

T

Tampere 56
Tappuvirta 14
Tohmajärvi 32
Jouhkolan hovi 18
Toivala 57
Tukholma 16, 52
Tuusniemi 14

U

Ummeljoki 37
Unnukka 36

V

Vaajasalo 62
Varkaus 15, 26, 30, 31,
34, 36, 56
Pirtinvirta 9

ruukki 26
Taipaleen kanava 16,
38, 43
Ämmäkoski 36
Vehmersalmi 50
Venäjä 40, 51

Viipuri 12, 16, 23, 34,
39, 40, 43, 44, 50,
51, 52, 53, 58

Y

Yhdysvallat 12